

Г. С. Весельська,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІЇ СПОЛУЧНИКІВ ХОЧ (І), ХОЧА (Й) У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Н. СНЯДАНКО «СИНДРОМ СТЕРИЛЬНОСТІ»)

У статті проаналізовано основні особливості у функціонально-стильовому використанні сполучників *хоч* (і), *хоча* (й), для яких характерна властивість виражати різні типи семантико-синтаксичних відношень у складному та простому ускладненому реченнях, у мові сучасної української прози (на матеріалі роману Н. Сняданко «Синдром стерильності»); представлено їхню основну семантико-синтаксичну функцію, що полягає у вираженні підрядних допустових семантико-синтаксичних відношень; визначено можливі причини, що зумовлюють нетипове (вторинне) вживання цих сполучників як реалізаторів вторинних семантико-синтаксичних ролей, а саме сурядних протиставних та проміжних протиставно-допустових семантичних функцій.

Ключові слова: сурядний сполучник, підрядний сполучник, вторинна семантико-синтаксична сфера, складносурядне речення, просте ускладнене речення, однорідний член речення.

В статье проанализированы основные особенности в функционально-стилевом использовании союзов *хоч* (і), *хоча* (й), для которых характерное свойство выражать разные типы семантико-синтаксических отношений в сложном и простом осложненном предложениях, в языке современной украинской прозы (на материале романа Н. Сняданко «Синдром стерильности»); представлена их основная семантико-синтаксическая функция, которая заключается в выражении подчиненных уступительных семантико-синтаксических отношений; определены возможные причины, предопределяющие нетипичное (вторичное) употребление этих союзов как реализаторов вторичных семантико-синтаксических ролей, а именно сочинительных противительных и промежуточных противительных-уступительных семантических функций.

Ключевые слова: сочинительный союз, подчинительный союз, вторичная семантико-синтаксическая сфера, сложносочиненное предложение, простое осложненное предложение, обособленный член предложения.

In the article it is analysed the basic features in the functionally stylish usage of conjunctions *hoch* (e), *hocha* (i), for which it is the characteristic property to express different types of semantiko-syntactic relations in difficult and simple complicated suggestions, in the language of modern Ukrainian prose (on material of the novel of N. Snyadanko «Syndrome of sterility»); it is presented their basic semantiko-syntactic function which consists in expression of inferior *dopustovi* semantiko-syntactic relations; certainly possible reasons which predetermine the offtypical (secondary) usage of these conjunctions as realizators of the second semantiko-syntactic roles namely coordinating adversative and intermediate adversatively *dopustovi* semantic functions.

Key words: coordinative conjunction, subordinative conjunction, secondary semantic-syntactic sphere, compound sentence, simple complicated sentence, homogeneous part of sentence.

Розквіт української прози на початку ХХІ століття дав змогу простежити ряд інновацій у граматичній стилістиці та синтаксисі. Зокрема, змінилося семантичне навантаження й деяких сполучників, що дедалі частіше втрачають свою первинну семантико-синтаксичну функцію, привласнюючи собі роль вторинних (неспеціалізованих) експресивізаторів інших типів семантико-синтаксичних відношень.

Широке поле для різноаспектного аналізу подають сполучники, що вимагають прискіпливого ставлення до вивчення їхніх семантико-синтаксичних ролей, – виражати чи маркувати різні типи семантико-синтаксичних відношень, як підрядних, так і сурядних. Цікавими з цього погляду є сполучники **хоч** (і), **хоча** (й).

В українському та російському мовознавстві виконані дослідження, присвячені аналізу семантико-синтаксичних характеристик зазначених сполучників (Г. Глушкова [1], К. Городенська [3], І. Завальнюк [4], Л. Шитик [5] та ін.), проте вони не були предметом спеціальних наукових розвідок як маркери підрядних і сурядних семантико-синтаксичних відношень у складному та простому ускладненому реченнях на матеріалі роману Н. Сняданко «Синдром стерильності».

Мета наукової розвідки – простежити реалізацію сполучниками **хоч** (і), **хоча** (й) типової й нетипових семантико-синтаксичних функцій у творі та констатувати можливі причини їхнього використання в певній ролі.

Із тексту роману вибрано найбільш доцільні приклади складних і простих ускладнених речень, у яких заходами зв'язку компонентів слугують сполучники **хоч** (і), **хоча** (й).

Як відомо, у сучасній українській літературній мові ці сполучники спеціалізуються на вираженні підрядних допустових семантико-синтаксичних відношень між головною та підрядною предикативними частинами складнопідрядного речення [2, с. 246–247], напр. : *Декому допомагає, хоч і як парадоксально це звучить* [84*]; *І це правильно, хоча мені й важко уявити...* [49]; *І це загалом зручно, хоча й воно не дуже позитивно позначається на моєму світосприйнятті* [13]; *Моя мама не викидає поліетиленових торбинок, зберігаючи їх «про всяк випадок» разом із банками для закруток, хоча вона давно не робить ніяких закруток...* [153]; *Люба щоразу відмовляється переїхати до нього жити, хоча він уже не раз пропонував* [287].

Сьогодні досить продуктивною є тенденція до транспозиційних переходів сполучників **хоч** (і), **хоча** (й) із власної підрядної (допустової) семантико-синтаксичної сфери у сферу сурядних (протиставних) семантико-

* Тут і далі цитуємо за: Сняданко Н. Синдром стерильності : [роман] / Наталка Сняданко. – К. : Нора-Друк, 2006. – 360 с. – День Європи, указуючи лише сторінку джерела.

синтаксичних відношень та в проміжну сурядно-підрядну (протиставно-допустову) семантико-синтаксичну сферу, що увиразнює їхній подвійний семантико-синтаксичний статус.

Сполучник **хоча (й)** слугує реалізатором протиставної семантики передусім у складносурядному реченні, де він поєднує сурядним зв'язком другу предикативну частину з попередньою, причому доволі часто вона підлягає парцелюванню, як-от. : ...*всі вони [яскраві особистості] починали свою діяльність саме в училищі...* **Хоча** мій батько ...*зовсім не вважає цей факт дивним* [51]; *Суперечка між прихильниками раціонального та ірраціонального походження цього явища точиться в колах тигиринських інтелектуалів давно.* **Хоча...** *важливым є насамперед сам факт скупчення такої великої кількості непересічних особистостей у нашому місті* [51]; ...*щури досить рідко піднімаються з підвалу або опускаються з горища на рівень третього-четвертого поверхів.* **Хоча** в останньому я й не надто переконана [60]; *Деяким людям вдається самореалізуватися, досягнути успіху в чомусь, задовольнити потреби своєї психіки.* **Хоча** стовідсотково здорових і вільних від синдрому стерильності людей практично не існує [84];... *кожна людина... психічно хвора.* **Хоча** насправді серед батькових... *жили у страшенному бруді й безладі* [162]; *Тільки мистецтво вічне!* **Хоча** й воно, зараза, останнім часом щось не продається [176]; *Мешканці готові здати кошти...* **Хоча** бажаячих наразі не знайшлося... [331]; *Йому [Гомосапієнсові] і його друзям у голові були такі дурниці.* **Хоча...** *саме ця деталь виглядала з усього розказаного найбільш логічно* [232];... *у Відні тепер можна не зачиняти дверей...* **Хоча** в цій культурно «відсталій» провінції у кожній кав'ярні можна було прочитати віденські газети... [246]; *Я нічого не сказала Сніжані...* **Хоча** подумати над цим варто [254]; *Можливо, так мені вдасться знову відчувати себе... тінейджеркою, хоча...* *у цьому віці це ще не стільки принципово* [63]; *Родимки виявилися спадковими і прикрашали голови обидвох дітей містера Арнольда, хоча наразі їх іще не видно було під волоссям* [202]; *Слово провінційності усе ще не набуло ознак термінологічності.* **Хоча...** *незабаром назріє необхідність цього значення в термінологічному контексті* [346].

Зустрічаємо приклади складносурядних речень із парцельованими предикативними частинами, у яких протиставний сполучник **хоча** увиразнено вказівними займенниками **цей, ця, це, ці**, що ще більше підкреслює протиставне значення вміщеної тут інформації та спростовує думку про наявність якогось іншого виконавця дій, напр. : ...*ця розсинхронізована діяльність від незвички спричиняє у них [персонажів] невроз.* **Хоча** *це все одно не дає відповіді на поставлене запитання* [22]; *Ното ludens бавиться щодалі примітивніше.* **Хоча** *ця примітивність вимагає все більших технічних зусиль* [306].

У тексті твору трапляються поодинокі синтаксичні конструкції, у яких сполучник **хоча (й)**, експлікуючи протиставну семантику, поєднує сурядним зв'язком другий однорідний член із попереднім у простому ускладненому реченні, причому стає помітним припущення, роздуми, здогад про наступне розгортання подій (**мабуть, можливо, напевно, очевидно**), напр. : ...*навіть дуже досвідчений психолог не знайшов би у виразах їхніх облич у цей момент нічого, окрім соціального і зосередженого на собі блаженства.* **Хоча**, *можливо, я помиляюся...* [170]; *Він [пан Маргаритко] пояснює це професійною необхідністю, хоча* *швидше за все в такий спосіб дозволяє собі трохи відпочити від численного сімейства* [241];... *він почувся розгублено...* **Хоча**, *можливо, йому було просто нудно зі мною* [278];... *чому... пан Незабудко... так спокійно приймає цю допомогу, знаючи про обман.* **Хоча**, *можливо, й не спокійно...* [345].

В аналізованому романі фіксуємо приклади речень, у яких сполучники **хоча (й), хоч (і)** поєднують сурядним зв'язком зі значенням «не зважаючи на те, що» дві предикативні частини у складносурядному реченні або двоє однорідних членів у простому ускладненому реченні, причому другий компонент доволі часто підлягає парцелюванню, завдяки чому більш яскраво й точно увиразнюють протиставно-допустову семантику цієї синтаксичної одиниці відносно першої, напр. : *Завдяки їхнім титанічним зусиллям КРІС-2 продовжував регулярно виходити.* **Хоча** *грошей катастрофічно бракувало* [44];... *поняття провінційності з категорії постійної і чітко визначеної перетворюється на змінну величину...* **Хоча** *цю тезу й заперечують* [54]; *Пан Айвазовські виконує їхні прохання...* **Хоча** *будь-яке підтасовування... пан А. Найбільше не любить* [137];... *деякі навіть ставлять брекети на внутрішній стороні зубів, хоча* *коштує це дорожче...* [64];... *бабки – це деталь.* **Хоч і** *важлива* [293];... *ім [жінкам] доводиться народжувати дітей, і займатися професійною самореалізацією, і брати на себе весь тягар сімейних стосунків, хоча* *ніхто їх про це не просить* [285]; ...*така терапія має мало спільного зі справжньою наукою, хоча й важко заперечити її дієвість* [167];... *Неллі негативно ставиться до появи чоловіка у нетверезому стані.* **Хоча** *й не влаштовує у таких випадках сцен* [6]; *І це загалом зручно, хоча й не дуже позитивно позначається на моєму світосприйнятті* [13]; *У порівнянні з ним Михайло, по-перше, не одружений, по-друге, не цікавиться бізнес-новинами, по-третє, не любить розмовляти про роботу.* **Хоча і** *користується таким дезодорантом* [279]. Як бачимо, в останньому реченні замість сполучника **хоча (й)** ужито фонетичний варіант **хоча (і)**, що не відповідає законам милозвучності сучасної української літературної мови.

Отже, у романі Н. Сняданко «Синдром стерильності» сполучники **хоч (і), хоча (й)** виконують 3 семантичні функції: вони є реалізаторами підрядних допустових, сурядних протиставних і сурядно-підрядних протиставно-допустових семантико-синтаксичних відношень у складному та простому ускладненому реченнях.

Активізація транспозиційних переходів сполучників **хоч (і), хоча (й)** в інші семантико-синтаксичні зони сурядності та сурядності-підрядності засвідчує розширення їхніх функціонально-стилістичних і стильових параметрів, що спричинено намаганням яскравіше та якомога точніше передати усі значеннєві відтінки й потребою дотриматися милозвучної побудови фрази.

Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в більш глибокому аналізі протиставно-допустових семантичних відношень у складному реченні.

Література:

1. Глушкова Г. М. Структурно-семантичні типи сурядності : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 01 / Глушкова Галина Миколаївна. – Донецьк, 1998. – 184 с.
2. Городенська К. Граматичний словник української мови : Сполучники. – К. ; Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
3. Городенська К. Сполучникова реалізація семантико-синтаксичних відношень у складносурядних реченнях / Катерина Городенська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія». – Вінниця, 2009. – Вип. 11. – С. 8–15.
4. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття : функціональний і прагмалінгвістичний аспекти : [монографія] / [Відп. ред. К. Г. Городенська] / І. Я. Завальнюк. – Вінниця : Нова Книга, 2009. – 400 с.
5. Шитик Л. Перехідні конструкції сурядно-підрядного типу в українській мові / Людмила Шитик // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць / МОН України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2008. – Вип. 6. – С. 49–58.